

K. 237v. LII. Incipit Cipriani ad presbiteros diaconosque...

K. 238v. LIII. Cipriani ad presbiteros et dyaconos Explicit. Incipit quod unus deus sit et non plures.

K. 243r. Explicit Cipriani quod unus deus est et non plures. Incipit eiusdem ad omnes martires et confessores.

Nie podano tu liczby porządkowej tego listu. Na marginesie rękopisu zaznaczył ktoś ołówkiem: „54”.

MANUSCRIPTUM OPERUM S. CYPRIANI EX XV SAECULO
IN CAPITULARI BIBLIOTHECA WRATISLAVIENSI

S u m m a r i u m

In articulo describitur manuscriptum ex XV saeculo continens Opera sancti Cypriani Episcopi et Martyris, quod ex legato canonici Joannis Chrysostomi Printz a Buchaw, mortui in anno 1653, Capitulari Bibliothecae Wratislaviae in Polonia donatum est.

Archiv für schlesische Kirchengeschichte. Band 34. Im Auftrage des Instituts für Ostdeutsche Kirchen- und Kulturgeschichte herausgegeben von Joseph Gottschalk. Hildesheim 1976. August Lax Verlagsbuchhandlung ss. VIII, 219.

Ukazał się ostatnio 34 tom „Archiv für schlesische Kirchengeschichte” pod redakcją zasłużonego badacza kościelnych dziejów Śląska, ks. Józefa Gottschalka. Tom ten ma charakter Księgi pamiątkowej ku czci ks. dra Alfreda Sabischa z okazji jego 70-lecia urodzin. Ks. A. Sabisch jest dobrze znanym badaczem przeszłości Śląska i polskim historykom Kościoła. To spod jego pióra wyszła w okresie wojującego hitleryzmu gruntowna i obiektywna praca na temat zależności metropolitalnej diecezji wrocławskiej od Gniezna w XVI i XVII stuleciu¹. To on wraz z prof. Jakubem Sawickim z Uniwersytetu Warszawskiego przygotował materiały do cennej, dziś już poszukiwanej publikacji „Synody diecezji wrocławskiej i ich statuty”². Wreszcie to ks. Sabisch wydał ostatnio pierwsze dwa tomy „Acta Capituli Wratislaviensis” (1500—1540), a dalsze przygotowuje do druku. Szkoda więc, że wśród autorów „Archivu” żaden nie znalazł się z Polski, wszak prace naukowe ks. Sabischa mają pełne obywatelstwo również w polskiej historiografii.

Pierwsze trzy artykuły „Archivu” odnoszą się do średniowiecznych zagadnień Śląska. Tak ks. E. Walter, dyrektor Archiwum Archidiecezjalnego w Kolonii, zajął się problemem romańskiej katedry biskupa Waltera (†1169) we Wrocławiu. W oparciu o relacje ówczesnych dokumentów i polskie prace archeologiczne stwierdza, że w romańskiej katedrze wrocławskiej istniał tylko jeden chór, poświęcony św. Janowi Chrzcicielowi, połączony bezpośrednio od strony zachodniej z „chórem niższym”, prze-

¹ Bistum Breslau und Erzbistum Gnesen, vor allem im 16. u. 17. Jahrhundert, „Archiv für schlesische Kirchengeschichte”, Bd 5: 1940, s. 96—141.

² J. Sawicki: Concilia Poloniae, Źródła i studia krytyczne, t. 10: Synody diecezji wrocławskiej i ich statuty, Na podstawie materiałów przysposobionych przy udziale Alfreda Sabischa, Wrocław 1963.

znaczonym dla niższego kleru i scholae cantorum. Ks. Walter w oparciu o studium porównawcze (katedry romańskie w Kolonii, Spirze, Moguncji) i fakt, że katedra wrocławska pełniła również funkcje świątyni parafialnej przyjmuje, iż w chórze tym znajdował się osobny ołtarz pw. św. Krzyża dla celebracji Eucharystii dla ludu. Ołtarz bowiem główny katedry był zarezerwowany wyłącznie dla celebry biskupiej i kanoników. Szkoda, że Autor nie przeprowadził takiego studium porównawczego z polskimi katedrami romańskimi w Gnieźnie i Poznaniu, czyli też w Krakowie. Również bowiem w Gnieźnie romańska katedra, zbudowana pw. Wniebowzięcia NMP „w piątym dziesiątku lat XI w. i zakończona w zasadniczym zrębie przed 1064 r.”, miała w „chórze większym” osobny ołtarz dla ludu pw. św. Wojciecha³. Nie jest wykluczone, że taką rolę spełniał w katedrze poznańskiej, również romańskiej, znany z XIII-wiecznych przekazów źródłowych ołtarz Świętej Trójcy i św. Jadwigi (to drugie patrocinium dodano zapewne pod koniec XIII w.)⁴.

W. Irgang zajął się „Statutami synodu wrocławskiego z 10 X 1248 r.” (s. 21—30). Był to synod legacki, odbyty pod przewodnictwem legata papieskiego Jakuba z Leodium. Artykuł stanowi omówienie dotychczasowych badań tego synodu i wyakcentowanie jego problematyki odnoszącej się do spraw społeczno-narodowo-kościelnych na Śląsku oraz informację na temat dotychczasowych badań i wydań tekstu synodu. Trzeba jednak zauważyć, że Autor nie ustrzegł się pewnej jednostronności. Przy cytowanej literaturze, zajmującej się poszczególnymi problemami statutów synodalnych, wskazał prawie wyłącznie na niemieckie badania naukowe. Tymczasem statuty z 1248 r. mają również obfitą literaturę naukową w języku polskim⁵.

Pracownik Archiwum Watykańskiego, ks. A.B. Paravicini w artykule pt. „Przyrodnik i filozof Witelo, kanonik wrocławski z 1275/77” (s. 31—39) podjął próbę identyfikacji tego „najdawniejszego uczonego śląskiego” (A. Birkenmajer) z kanonikiem wrocławskim magistrem Wicelo (albo Witelo), wymienionym w dokumencie z 10 VII 1275 r. i w testamentie kard. Simeone Paltanieri z 7 II 1277 r.

Dwa dalsze artykuły należą do zakresu historii nowożytnej. W. Baum i ks. J. Gottschalk omawiają „Medale wybite ku pamięci kard. Adolfa Bertrama i 12 księży śląskich” (s. 41—57), zaś W. Henkel w artykule „Florian Bahr (1706—1771) śląski jezuita jako misjonarz w Chinach i muzyk na dworze cesarskim w Pekinie” (s. 59—91) przedstawił jego misyjną działalność w Chinach, a przy końcu artykułu zestawił jego działalność piśmienniczą w języku chińskim (3 pozycje) i niemieckim (2 pozycje), oraz zachowaną korespondencję rękopiśmienną. Zestaw artykułów kończy bibliografia prac drukowanych ks. Józefa Wittiga († 1949) w opracowaniu H.L. Abmeiera (s. 93—122).

W dziale „Źródła” W. Dürig opublikował „Dwa nie znane listy Anioła Silesiusa z lat 1669/1670” (s. 123—132), zaś H. Schiel — „Listy Józefa Reisackera, dyrektora Gimnazjum św. Macieja we Wrocławiu do Franciszka Ksawerego Krausa z lat 1871—1881” (s. 133—170). Ta ostatnia publikacja, nosząca tytuł „Przyczynki do dziejów Wydziału Teologii Katolickiej we Wrocławiu za czasów biskupa Henryka Förstera”, zainteresuje zapewne historyka Kościoła. Publikowana bowiem korespondencja stanowi świetny przyczynek źródłowy do dziejów tegoż wydziału i zagadnień starokatolicyzmu na Śląsku w okresie Kulturkampf.

W dziale „Miscelanea” ks. E. Walter zreferował wyniki badań franciszkanina niemieckiego S. Classena na temat „Św. Bonawentura jako odnowiciel tradycji hagio-

³ J. Zachwatowicz: *Gród gnieźnieński i pierwsze kościoły*, w: *Katedra gnieźnieńska*, t. 1, Poznań 1970, s. 24.

⁴ J. Nowacki: *Kościół katedralny w Poznaniu, Studium historyczne*, Poznań 1959, s. 91.

⁵ Por. B. Kumor: *Dzieje ustroju Kościoła w Polsce* (bibliografia), w: *Historia Kościoła w Polsce*, t. 1, cz. 1, Poznań 1974, s. 142 n.

graficznej”⁶. Wykazuje on mianowicie, że istnieje uderzające podobieństwo między „Legenda maior” i „Legenda minor” św. Franciszka z Asyżu, a „Legenda maior” św. Jadwigi z 1300 r. Toteż wbrew ustaleniom A. Semkowicza i J. Dąbrowskiego, przyjmującym, że autor tej Legedy „najprawdopodobniej był franciszkaninem i z pochodzenia Polakiem”⁷, przyjmuje, że był to „franciszkanin”, ale „Henryk z Bremy [...] spokrewniony z ks. Henrykiem IV z Wrocławia”. A co na to badacze dziejopisarstwa polskiego?

Dalsze drobne przyczynki odnoszą się do „Klasztoru na Legnickim Polu w czasie wojny siedmioletniej” pióra B.F. Menzela (s. 175—180), „Odwiezdzin ks. Augustyna Theinera u prymasa Węgier w 1871 r.” wraz z dodatkiem źródłowym — artykuł autorstwa G. Adriányi (s. 181—186) oraz przynoszą krótką biografię ks. Leona Santifallera († 1974) badacza kościelnej przeszłości Śląska (s. 187—191), omówienie ostatnich publikacji źródłowych biskupa Wincentego Urbana pióra ks. A. Sabischa (s. 193—194), wreszcie obszerną recenzję „Historii Kościoła w Polsce”, napisaną przez bońskiego profesora ks. Bernarda Stasiewskiego (s. 195—200). Obok drobnych informacji, streszczenia „Archivu” w języku polskim, przy końcu omawianego tomu zamieszczono tak bardzo przydatny indeks miejscowości, osób i rzeczy. W całości należy podkreślić, że artykuły „Archivu” stanowią cenne przyczynki do przeszłości kościelnej Śląska, a badacze polscy tej przeszłości będą zapewne chętnie do omawianego czasopisma zaglądać.

Ks. Bolesław Kumor

Schematyzm Diecezji Gdańskiej na jubileuszowy rok 1975. Nakładem Kurii Biskupiej w Gdańsku-Oliwie, Gdańsk 1975, ss. 278, mapa diec., 6 ss. zmian w czasie druku.

Wydawanie schematyzmów przez diecezje i niektóre zakony w Polsce należy do stałych tradycji. Ich ważności jako źródła historyczno-statystycznego dla dziejów Kościoła w Polsce nie potrzeba dziś udowadniać. Chodzi zasadniczo o to, by wydawane schematyzmy zawierały z jednej strony jak najwięcej ważkich i cennych wiadomości, z pominięciem drugorzędnych, zaś z drugiej jak najmniej pomyłek. Będą one w przyszłości ważnym źródłem dla badaczy przeszłości kościołów i kaplic, stanu duchowieństwa, sieci parafialnej, rozwoju zakonów, cmentarzy, historyków sztuki, urzędów i instytucji kościelnych, archiwów kościelnych, własności kościelnej, onomastów i demografów.

Prezentowany poniżej schematyzm diecezji gdańskiej wydany z okazji 50-lecia diecezji przedstawia stan z 31.12.1975 r. W porównaniu z poprzednim schematyzmem z 1969 r. pod wieloma względami przedstawia się okazalej. Można powiedzieć, że ten z 1969 r. był inny, zawierał bowiem dość pokaźnie rozpracowaną część historyczną i dobrze, że tak się stało. W obecnym zwrócono uwagę na inne elementy treściowe, również ważne i godne odnotowania, co więcej, pod względem redakcyjnym jest on lepiej dopracowany.

⁶ „Wissenschaft und Weisheit, Zeitschrift für augustinish-franziskanische Theologie und Philologie in der Gegenwart”, Bd 37, 1974, s. 52—62.

⁷ J. Dąbrowski: *Dawne dziejopisarstwo polskie (do roku 1484)*, Wrocław 1964, s. 92 n.